

Teofil Pančić

Čvarkovljev san, ili: monokulturalni multikulturalizam

Baš nekako u danima kada nastaje ovaj tekst, u nekim školama u Sandžaku đaci bošnjačke nacionalnosti na časovima srpskog jezika demonstrativno – čute. Razlog? Traže da pohađaju nastavu na bosanskom jeziku. Slučaj je zanimljiv jer nam govori ponešto važno – a što se načešće prećutkuje – o vrlo kurentnoj „multikulturalističkoj” doktrini i njenim konsekvencama.

Iza đачkih postupaka stoje neke političke partije, verske organizacije i deo „civilnog društva”, sve sa neizbežnim intelektualnim guruima. Forma đачkog protesta je vrlo mirna, kultivisana, moglo bi se reći trendi i fensi: svojevrsni *pasivni otpor imperijalnom zavojevaču*; reklo bi se da ni duh Mahatme Gandija ne bi smeo da bude nezadovoljan. Sadržaj, pak, samog protesta takođe je savršeno politički korektan, nije „nacionalistički”, nije ni uvredljiv niti se njime traži da se nekome drugom ukine neko pravo nego se, naprotiv, samo traži ono što „svakome prirodno pripada”: pravo na obrazovanje na svom jeziku.

U čemu je onda problem sa tim protestom? Samo u jednom: ti đaci već uveliko uživaju pravo na nastavu na svom maternjem jeziku. Naime, to pravo bi im bilo uskraćeno kada bi se nastava odvijala na turskom ili albanskom, na engleskom ili estonskom, no kako se nastava odvija „na srpskom”, to znači da se odvija na njihovom maternjem jeziku, samo pod imenom koje glavnom toku bošnjačke političko-intelektualne scene više nije prihvatljivo.

Kako bi se, dakle, ovaj *nedostatak* mogao otkloniti tako da svi budu srećni? Pa, tako da se nastava praktično identičnog sadržaja i oblika preformuliše u nastavu na bosanskom jeziku, jer je to u međuvremenu postalo (u osnovi nije ni važno kako i zašto) svojevrsnom političkom potrebom. U redu, svaki jezikoslovac sa tri grama pameti zna da su „srpski” i „bosanski” jezik (baš kao i „hrvatski” i „crnogorski”) zapravo *jedan te isti policentrični jezik* novoštokavske osnovice, kako god ko nazivao njegove varijante, međusobno inače udaljene manje nego što je to nemački jezik u Nemačkoj od nemačkog jezika u Austriji (o onom u Švajcarskoj da i ne govorimo).

Drugim rečima, nešto što nam na prvi pogled izgleda kao ogromna i fundamentalna uskraćenost prava na jezik zapravo se svodi na pravo na *ime* jezika. Hm, šta ćemo s tim, s obzirom na gore navedenu jezičku takoreći istovetnost, tj. „jedinu”? Da li imena jezika može da ima onoliko koliko ima i jezika (kao što imena ljudi ima onoliko koliko ima i ljudi), ili ih može biti i više? I kakve to posledice u praktičnom životu podrazumeva?

Pa dobro, možda to „objektivno” i nije tako važno, i možda neko me izgleda pomalo iracionalno, ali, na kraju krajeva, zašto ne bi u toj potrebi za imenovanjem bilo udovoljeno? Načelno, zaista, zašto da ne? U konkretnoj situaciji, ima samo jedan problem: tu se složenost terenskog „multikulti” problema ne završava, nego prava „zabava” tek počinje. Ako bošnjački đaci traže pravo na nastavu „na bosanskom”, budite sigurni da srpskim đacima ne pada na pamet da im se pridruže u tome, nego oni žele – po toj istoj doktrini „neotuđivog prava na jezik” – da pohađaju nastavu „na srpskom”.

Da ne bude zabune: đaci Srbi i đaci Bošnjaci sede u istim klupama i zajedno pohađaju nastavu, što je savršeno racionalno i savršeno pravedno u isto vreme, jer ionako govore i pišu istim jezikom (ma kako ga ko zvao), a u takvim se slučajevima bilo gde u slobodnom svetu čini isto tako. Međutim, ako se sprovede – a teško da se na kraju neće sprovesti – multikulti načelo „neotuđivog prava na jezik i identitet” čak i po cenu čeonog sudara sa zdravom pameću i elementarnim činjenicama, logična posledica toga biće formiranje zasebnih bošnjačkih odnosno srpskih odeljenja, u kojima će svako učiti „svoje”, na ekskluzivno „svom” jeziku. Biće to, po prirodi stvari, male „fabrike nacionalizma” čak i ako to nije inicijalna namera njihovih inicijatora. Nema veze, psovke, pretnje i uvrede će im ostati zajedničke, i moći će da ih upražnjavaju jedni na drugima bilo po hodnicima i toaletima za vreme odmora, bilo po internet forumima i društvenim mrežama...

Nije li ovakva segregacija bazično istojezične dece svetla multikulturalistička budućnost u koju se valja pouzdati? Naravno da jeste, a kako ona izgleda možemo već i sada da se uverimo – recimo u Vukovaru. Tamo još od vremena „mirne reintegracije“ srpska deca pohađaju nastavu „na srpskom“ a hrvatska „na hrvatskom“, kao što je i štošta drugo u Vukovaru podeljeno na „srpsko“ i „hrvatsko“. I, koji je ishod tog eksperimenta, deceniju i po kasnije? Ishod gledamo na svim vestima, i od njega bride uši.

Šta nam ovi primeri govore, a što bi moglo biti primenjivo i poučeno za Vojvodinu? Za razliku od Sandžaka ili Vukovara, u Vojvodini imamo stvarnu, a ne iskonstruisanu multijezičnu situaciju, i to je nesporno – osim tamo gde se pomodarski imitira veštačko razdvajanje zajedničkog novoštokavskog jezika na zaseban „srpski“, „hrvatski“, „crnogorski“, i čak „bunjevački“ (zašto ne i šokački, lički, torlački?). Rekao bih, međutim, da nam nedostaje nešto drugo, i to vrlo fundamentalno... Ubrzo ćemo videti šta.

Moj dragi prijatelj, veoma ugledni vojvođanski pisac, često sa nekovrsnim ushićenjem piše o „multikulturalizmu“, smatrajući da je to odlična stvar generalno, i još odličnija stvar za Vojvodinu. On i ja ponajčešće o „javnim stvarima“ razmišljamo vrlo srodno, ali kad dođe do multikulturalizma, tu uvek nastane teška rasprava... Razmišljajući kako dolazi do tog perpetuirajućeg nesporazuma, došao sam do zaključka da temeljno različito definišemo multikulturalizam: za njega, rekao bih, to je naprosto situacija ne samo „legalizovane“ nego i zaštićene multietničnosti i multijezičnosti. Za to dižem obe ruke. Međutim, najblaže rečeno, nisam siguran da je to isto što i multikulturalizam. Ovo nije prilika za detaljnije elaboriranje tog pojma i njegovih značenja, o tome uostalom postoji već vrlo obimna literatura. Ključno je uzeti u obzir sledeće: multikulturalizam, bar u ovom delu sveta, i *nije situacija nego doktrina*. „Situacija“ su multilingvalnost i multietničnost, ali unutar bazično jedne te iste „kulture“, u kojoj se mešaju bliski srednjoevropski i balkanski nanosi. Osim ako ne nalazimo neku posebnu sreću u tome da provincijalno prenaduvavamo živopisne – i gle, napola već izumrle ili naprosto izmešane – folklorne osobenosti ovog ili onog etnosa i onda od njih pravimo pompeznu okaminu „multikulturalne“ sredine? Može i to, ali je neotklonjivo smešno, kao i uvek kada provincijalac glumi „svetskog čoveka“, što je jedan od viševjekovnih lajtmotiva pozorišnog humora.

Kada se u „velikom svetu“ govori o multikulturalnim društvima, najčešće se misli na civilizacijske sudare i međusobna nerazumevanja starosedelaca i došljaka pre svega na zapadu i severu Evrope ili Amerike; i zaista, kada neko dođe s drugog kraja sveta u za njega sasvim novo okruženje, uistinu bitno različito od onog u kojem se formirao, nije baš jako neobično da se njegove navike i shvatanja veoma razlikuju; to valja nekako uskladiti tako da u društvu opstane atmosfera snošljivosti, a da niko, je li, ne gubi svoj „identitet“. Multikulturalistička doktrina je jedan od načina da se tom izazovu odgovori, po meni ne baš najbolji, jer u njegovoj osnovi prevladava kulturalno-vrednosni relativizam (duboko prožet levo-postmodernističkim opsesivnim strahom od „imperijalno“ univerzalizujućeg potencijala postavke jednakih građanskih prava i dužnosti za sve ljude, bez obzira na njihov kulturološki *background*) koji prečesto legitimizuje svakovrsno nasilje i potčinjavanje (recimo, devojaka i žena) kao „legitimno kulturalno nasleđe“, kao „identitet Drugog koji treba poštovati“.

Ništa od toga, bar ne u ozbiljnoj meri koja bi „prirodno“ stvarala realne probleme, u Vojvodini ne postoji. Njeno stanovništvo jeste izrazito „mešano“, ali od kojih se tačno sastojaka sastoji ta mešavina? Od ljudi bele rase (i Roma, koji su odavno „stari“ Evropljani, nažalost i dalje socijalno deprivilegovani, što je tema za sebe) koji u ogromnoj većini pripadaju judeohrišćanskom civilizacijskom nasleđu; od ljudi koji možda ne slave Božić ili Uskrs baš *istog dana*, ali ta razlika je realno dosta jadna, tj. provincijalna ako je uporedimo sa stvarnim, realneposledice-stvarajućim razlikama u „velikom svetu“ oko kojih se vodi dijalog glede (ne)svrsishodnosti multikulturalističke doktrine; od ljudi koji imaju slične i srodne prehrambene i ostale navike – koje, uostalom, rado i često „kradu“ jedni od drugih i fuzionišu u zanosni panonski čušpajz – i slične verske tabue, ili pak izostanak istih. Ukratko, od ljudi koji na različitim jezicima i sa različitim naglascima pripadaju bazično zajedničkoj kulturi srednjoistočne Evrope. Bilo koji londonski kvart *neuporedivo* je kulturološki šareniji od cele Vojvodine đuture, sve sa „kulturno-umetničkim društvima“, starim predanjima nepismenih nam čukunbaba i ostalim prtljagom...

Na koncu, šta je poenta ove priče? Kao što vam za stvarnu multijezičnost treba više od jednog jezika, pa je groteskno i na koncu potencijalno štetno da je na silu konstruišete tamo gde toga naprosto nema (primer Sandžaka, Bosne, Slavonije), tako vam za bilo kakav suvisli razgovor o „multikulturalnosti“ za početak treba *više kultura*,

što u Vojvodini ne postoji u nekom iole ozbiljnom smislu, osim ako ne mislite da svaki maleni balkansko-srednjoevropski etnos ili subetnos (mikroregija) ima nekavu zasebnu „kulturu“ vrednu posebnog tretmana. Ukratko, vojvođanski bi se multikulturalizam, ako bismo se i dalje pravili da postoji, sveo na večite rasprave glavnog arhivatora Čvarkov Đorđa i Torbica Jova Dragana, i ne bi bio ništa multikulturalniji ni da im pridodate nekog Laciku, Jana ili Stipana da im terciraju.